

Комплексна оцінка економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств та окреслення перспектив їх подальшого розвитку

Аграрний сектор відіграє важливу роль в економіці України. В контексті теорії багатофункціональності на нього покладається низка ключових завдань, вирішення яких сприятиме економічному зростанню, соціальному розвитку та підвищенню рівня екологічної безпеки країни. До того ж це сприятиме адаптації та інтеграції національних стратегій і програм до Цілей сталого розвитку до 2030 р., ухвалених Організацією Об'єднаних Націй, пріоритетними серед яких є подолання бідності, сприяння процвітанню і благополуччю різних верств населення, захист навколишнього середовища і боротьба зі зміною клімату. Проте на сьогоднішній день переважна більшість підприємств, спрямовуючи свої зусилля на підвищення ефективності виробництва та забезпечення на цій основі економічного зростання, нехтують соціальною та екологічною складовими. В даному контексті виключно важливого значення набуває розвиток підприємств, здатних забезпечити виробництво високоякісного продовольства і сировини, сприяти поліпшенню здоров'я і добробуту населення, дотримуватися вимог екології і охорони навколишнього середовища. Саме тому важливим завданням для підприємств є своєчасна, системна оцінка стану діяльності підприємства, яка б враховувала економічну, соціальну та екологічну складові, та визначення управлінських рішень, які б забезпечили їх стабільний подальший розвиток.

Теоретико-методичні засади оцінки фінансово-економічного стану підприємств широко представлені в наукових працях таких вітчизняних і закордонних вчених як: А.О. Азарова, О.В. Рузакова, Т.Б. Бердникова, Т.А. Городня, І.П. Мойсенко, Т.Т. Дуда, І.В. Троц, Т.Ф. Косьянчук, В.В. Луцянова, Н.І. Майорова, В.В. Швид, А.М. Ткаченко, О.П. Єлець, Г.О. Швиданенко, А.І. Дмитренко, О.І.Олексюк, А.Д. Шермет [1-8] та інших. Здебільшого їх праці присвячені визначенню економічної ефективності діяльності підприємств, значно менше уваги приділяється розгляду соціальної та екологічної ефективності. Разом з тим в сучасній ефективній економіці

виникає потреба у комплексній оцінці економосоціоекологічної ефективності діяльності підприємств, яка б стала підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень стосовно подальшого їх розвитку.

З метою забезпечення Концепції сталого розвитку в сільському господарстві вже на даному етапі, обираючи стратегію розвитку підприємства, варто зосереджуватися не тільки на отриманні високих фінансових результатів, але й дбати про збереженні навколишнього природного середовища, розвиток соціальної інфраструктури.

Основою дослідження є проведення комплексної оцінки рівня економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств України. Це дозволить визначити ефективність ведення їх господарської діяльності з урахуванням природно-кліматичних і територіальних особливостей, визначити загальний рівень розвитку аграрного сектора і сільських територій, а також запропонувати перспективні напрями їх подальшого ефективного розвитку.

Для проведення комплексної оцінки економосоціоекологічної ефективності було використано показники, які враховують особливості аграрної сфери кожного регіону України. За змістом досліджувані показники поділено на чотири групи (табл. 1).

Таблиця 1

Показники для комплексної оцінки економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств в Україні

Група показників	Показники
1	2
Показники для оцінювання рівня інтенсивності виробничої діяльності	Площа с.-г. угідь на 1 підприємство, га Площа с.-г. угідь на 1 працівника, га Виробничі витрати на 1 га с.-г. угідь, грн Внесено мінеральних добрив на 1 га посівної площі, кг п.р. Кількість умовного поголів'я на 100 га с.-г. угідь, ум. гол
Показники для оцінювання рівня ефективності виробництва	Вироблено с.-г. продукції (в пост. цінах 2010 р.) на 1 га с.-г. угідь, грн Окупність витрат на виробництво зернових та зернобобових культур Окупність витрат на виробництво соняшнику Окупність витрат на виробництво приросту ВРХ Окупність витрат на виробництво молока Окупність витрат на виробництво приросту свиней

Продовження табл. 1

1	2
Показники для оцінювання рівня соціальної спрямованості	Рівень розораності, % Внесено органічних добрив на 1 га посівної площі, т Частка інтенсивних культур у загальній посівній площі, %
Показники для оцінювання рівня екологічного навантаження	Середньомісячна заробітна плата на 1 працівника, грн Вироблено продукції сільського господарства на 1 працівника, тис. грн Частка найманих працівників, %

Джерело: сформовано автором на основі [102]

В основу проведення комплексного оцінювання економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств України було покладено методичний підхід запропонований Назаркевич О.Б., який передбачає визначення середньозважених індексів показників рівня інтенсивності, виробництва та ефективності, екологічного навантаження й соціальної спрямованості в межах областей України [9].

На першому етапі комплексної оцінки визначають часткові співвідношення зональних показників до середніх в Україні за формулою 1.

$$\frac{x_{ij}}{\bar{x}_i} \quad (1),$$

де: x_{ij} – абсолютне значення i -го показника j -ї області;

\bar{x}_i – середнє значення i -го показника в Україні.

На другому етапі – обчислення інтегрального індексу показників економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств окремо по кожній групі: рівнем інтенсивності, ефективності виробництва, екологічного навантаження на поверхню землі та соціальної спрямованості у розрізі областей, використовуючи формулу 2.

$$IE_{ik} = \sqrt[n_k]{\prod_{j=1}^{n_k} \left(\frac{x_{kji}}{\bar{x}_{kj}} \right)^p} \quad (2),$$

де: IE_{ik} – інтегральний індекс економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств i -ї області k -ї групи;

x_{kji} – значення j -го показника i -го регіону k -ї групи;

\bar{x}_{kj} – середнє значення по Україні j -го показника k -ї групи;

n_k – кількість показників k -ї групи;

$p = 1$, якщо i -та ознака є стимулятором та $p = -1$.

Далі на основі середньозважених показників визначається індекс успішності діяльності аграрних підприємств у розрізі областей за формулою 3.

$$I^i_{\text{успішності}} = \sqrt[4]{\prod_{k=1}^4 IE_{ik}} \quad (3),$$

де: $I^i_{\text{успішності}}$ – інтегральний показник економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств i -регіону за середньозваженими показниками.

В результаті проведено аналізу було виявлено значну відмінність показників інтенсивності виробничої діяльності аграрних підприємств за областями (табл.2, 3).

Таблиця 2

Рівень інтенсивності виробничої діяльності аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Регіон	Площа с.-г. угідь на 1 підприємств о, га	Площа с.-г. угідь на 1 працівника, га	Виробнич і витрати на 1 га с.-г. угідь, грн	Внесено мінеральних добрив на 1 га посівної площі, кг п.р.	Кількість умовного поголів'я на 100 га с.-г. угідь, ум. гол
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅
Україна	455	7,3	17815,47	110	21,3
Вінницька	481	6,1	20116,80	139	43,0
Волинська	319	4,0	25690,36	176	63,7
Дніпропетровська	355	13,1	14205,48	84	29,2
Донецька	584	12,7	9703,82	73	25,0
Житомирська	668	9,7	11645,52	104	11,1
Закарпатська	40	0,3	16226,46	125	23,0
Запорізька	476	10,9	9161,64	82	9,1
Івано-Франківська	271	1,2	26441,64	133	50,2
Київська	485	19,6	31415,68	128	67,4
Кіровоградська	394	11,9	11252,70	93	5,2
Луганська	702	19,3	8495,68	67	3,4
Львівська	338	2,1	17945,33	154	36,5
Миколаївська	273	7,9	9747,10	89	4,1
Одеська	297	9,0	10274,91	116	4,1
Полтавська	553	10,8	18210,77	102	20,0
Рівненська	544	3,7	18070,75	136	28,7
Сумська	976	9,1	13530,43	127	11,3
Тернопільська	576	4,9	18786,53	170	18,9
Харківська	718	8,0	12923,18	107	11,6
Херсонська	401	7,6	10273,19	66	11,6
Хмельницька	624	6,8	16874,83	133	20,7
Черкаська	508	6,7	27690,68	117	59,2
Чернівецька	165	1,2	14430,03	90	29,9
Чернігівська	1054	10,7	40708,17	139	12,4

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Так, у 2017 р. найвищі середні розміри аграрних підприємств характерними були для Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Житомирської, Хмельницької областей, найнижчі – для Закарпатської, Чернівецької, Івано-Франківської, Миколаївської, Одеської областей.

Таблиця 3

Співвідношення показників та інтегральний індекс рівня інтенсивності виробничої діяльності аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Реґіон	$\frac{x_1}{x_1}$	$\frac{x_2}{x_2}$	$\frac{x_3}{x_3}$	$\frac{x_4}{x_4}$	$\frac{x_5}{x_5}$	Інтегральний індекс
Вінницька	1,055	0,843	1,129	1,264	2,014	1,207
Волинська	0,700	0,548	1,442	1,600	2,986	1,214
Дніпропетровська	0,779	1,811	0,797	0,764	1,370	1,033
Донецька	1,282	1,749	0,545	0,664	1,171	0,990
Житомирська	1,467	1,335	0,654	0,945	0,520	0,911
Закарпатська	0,089	0,046	0,911	1,136	1,080	0,340
Запорізька	1,045	1,504	0,514	0,745	0,425	0,762
Івано-Франківська	0,596	0,165	1,484	1,209	2,354	0,839
Київська	1,066	2,696	1,763	1,164	3,161	1,795
Кіровоградська	0,866	1,642	0,632	0,845	0,244	0,714
Луганська	1,541	2,659	0,477	0,609	0,160	0,718
Львівська	0,743	0,289	1,007	1,400	1,711	0,877
Миколаївська	0,599	1,089	0,547	0,809	0,191	0,560
Одеська	0,652	1,243	0,577	1,055	0,192	0,624
Полтавська	1,214	1,485	1,022	0,927	0,937	1,099
Рівненська	1,195	0,514	1,014	1,236	1,346	1,007
Сумська	2,143	1,257	0,759	1,155	0,528	1,045
Тернопільська	1,264	0,681	1,055	1,545	0,885	1,044
Харківська	1,576	1,108	0,725	0,973	0,544	0,923
Херсонська	0,881	1,048	0,577	0,600	0,541	0,704
Хмельницька	1,370	0,936	0,947	1,209	0,968	1,073
Черкаська	1,115	0,919	1,554	1,064	2,773	1,363
Чернівецька	0,362	0,160	0,810	0,818	1,401	0,557
Чернігівська	2,315	1,478	2,285	1,264	0,582	1,419

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Найбільш забезпечені земельними ресурсами є аграрні підприємства в Київській, Луганській, Дніпропетровській, Донецькій, Кіровоградській, Запорізькій, Полтавській, Чернігівській областях, а найменш забезпечені – у Закарпатській, Чернівецькій, Львівській, Івано-Франківській, Рівненській та Волинській областях. Відмінність між західними та східними областями України можна пояснити особливістю спеціалізації сільського господарства.

За величиною виробничих витрат на 1 га лідером є підприємства Чернігівської, Київської, Черкаської, Івано-Франківської та Волинської областей. Це може бути зумовлено виробництвом більш трудомістких видів продукції. Відтак останні позиції за рейтингом цього показника посідають Луганська, Запорізька, Донецька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області.

Найбільше вносили мінеральні добрива на 1 га посівної площі підприємства Волинської, Тернопільської, Львівської, Чернігівської, Вінницької, Рівненської областей, найменше – Херсонської, Луганської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської областей.

Щодо показника умовного поголів'я на 100 га угідь, то він має найвищий рівень варіації. Його найвище значення спостерігається в підприємствах Київської, Волинської, Черкаської, Івано-Франківської, Вінницької областей, найнижчий – в підприємствах Луганської, Миколаївської, Одеської, Кіровоградської, Запорізької областей.

Оцінивши рівень інтенсивності виробництва аграрних підприємствах України, було з'ясовано, що кращі умови ведення господарської діяльності зосереджено переважно у центральних регіонах.

Друга група показників комплексної рейтингової оцінки спрямована на визначення рівня ефективності виробництва. В даній групі також мають місце значні варіації включених показників (табл. 4, 5).

Таблиця 6.4

Рівень ефективності виробництва аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Регіон	Вироблено с.-г. продукції (в постійних цінах 2010 р.) на 1 га с.-г. угідь, грн	Окупність витрат на виробництво зернових та зернобобових культур	Окупність витрат на виробництво сояшнику	Окупність витрат на виробництво приросту ВРХ	Окупність витрат на виробництво молока	Окупність витрат на виробництво приросту свиней
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
1	2	3	4	5	6	7
Україна	6773,1	1,250	1,413	1,034	1,269	1,035
Вінницька	10395,6	1,249	1,503	1,035	1,270	0,941
Волинська	10558,1	1,323	1,267	0,998	1,360	1,191
Дніпропетровська	6673,6	1,165	1,402	0,806	1,347	1,031
Донецька	5489,9	1,332	1,352	0,695	1,264	1,000
Житомирська	6151,3	1,245	1,356	1,326	1,242	1,121

Продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7
Закарпатська	7984,4	1,381	0,928	1,061	0,994	0,882
Запорізька	4178,7	1,362	1,485	0,854	1,273	0,980
Івано-Франківська	10274,0	1,105	1,309	0,973	1,211	1,300
Київська	10091,2	1,115	1,174	0,852	1,077	0,940
Кіровоградська	4703,3	1,223	1,384	0,759	0,987	0,995
Луганська	3821,0	1,247	1,473	1,220	1,109	0,802
Львівська	9513,6	1,136	1,231	0,962	1,195	1,107
Миколаївська	4655,9	1,257	1,500	0,798	1,459	1,287
Одеська	4963,0	1,307	1,471	0,819	1,140	1,084
Полтавська	6613,2	1,230	1,418	1,346	1,320	0,769
Рівненська	8081,6	1,115	1,263	0,814	1,070	0,805
Сумська	6615,2	1,262	1,398	1,000	1,338	1,011
Тернопільська	9151,5	1,277	1,538	1,071	1,168	1,074
Харківська	5531,9	1,243	1,423	0,669	1,277	1,061
Херсонська	5721,1	1,320	1,399	0,819	1,341	1,081
Хмельницька	8803,2	1,278	1,372	0,878	1,605	1,112
Черкаська	10382,1	1,224	1,436	0,994	1,273	1,137
Чернівецька	8214,1	1,251	1,420	0,775	1,177	1,056
Чернігівська	6611,3	1,282	1,382	0,967	1,333	1,005

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Таблиця 5

Співвідношення показників та інтегральний індекс рівня ефективності виробництва аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Регіон	$\frac{x_1}{x_1}$	$\frac{x_2}{x_2}$	$\frac{x_3}{x_3}$	$\frac{x_4}{x_4}$	$\frac{x_5}{x_5}$	$\frac{x_6}{x_6}$	Інтегральний індекс
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька	1,535	0,999	1,064	1,001	1,001	0,909	1,068
Волинська	1,559	1,058	0,897	0,965	1,072	1,151	1,099
Дніпропетровська	0,985	0,932	0,992	0,779	1,061	0,996	0,953
Донецька	0,811	1,066	0,957	0,672	0,996	0,966	0,901
Житомирська	0,908	0,996	0,960	1,282	0,979	1,083	1,028
Закарпатська	1,179	1,105	0,657	1,026	0,783	0,852	0,915
Запорізька	0,617	1,090	1,051	0,826	1,003	0,947	0,906
Івано-Франківська	1,517	0,884	0,926	0,941	0,954	1,256	1,058
Київська	1,490	0,892	0,831	0,824	0,849	0,908	0,943
Кіровоградська	0,694	0,978	0,979	0,734	0,778	0,961	0,845
Луганська	0,564	0,998	1,042	1,180	0,874	0,775	0,881
Львівська	1,405	0,909	0,871	0,930	0,942	1,070	1,007
Миколаївська	0,687	1,006	1,062	0,772	1,150	1,243	0,965
Одеська	0,733	1,046	1,041	0,792	0,898	1,047	0,917
Полтавська	0,976	0,984	1,004	1,302	1,040	0,743	0,995
Рівненська	1,193	0,892	0,894	0,787	0,843	0,778	0,888
Сумська	0,977	1,010	0,989	0,967	1,054	0,977	0,995
Тернопільська	1,351	1,022	1,088	1,036	0,920	1,038	1,068
Харківська	0,817	0,994	1,007	0,647	1,006	1,025	0,904

Продовження табл. 5

1	2	3	4	5	6	7	8
Херсонська	0,845	1,056	0,990	0,792	1,057	1,044	0,958
Хмельницька	1,300	1,022	0,971	0,849	1,265	1,074	1,069
Черкаська	1,533	0,979	1,016	0,961	1,003	1,099	1,083
Чернівецька	1,213	1,001	1,005	0,750	0,928	1,020	0,976
Чернігівська	0,976	1,026	0,978	0,935	1,050	0,971	0,989

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Виробництво продукції на 1 га сільськогосподарських угідь найвищим є в підприємствах Волинської, Вінницької, Черкаської, Київської, Львівської областей, а найнижчим – Луганської, Миколаївської, Кіровоградської, Одеської областей.

Аналіз показників окупності витрат на основні види продукції рослинництва показав, що найкращі результати отримали підприємства Запорізької, Миколаївської, Одеської, Тернопільської та Чернівецької областей, а найнижчими ці показники мали Київська, Рівненська, Дніпропетровська, Житомирська та Кіровоградська області.

Щодо показників окупності витрат на основні види продукції тваринництва, то тут маємо такі результати. Найвищий рівень окупності витрат на виробництво продукції скотарства мали підприємства Вінницької та Полтавської областей, тоді як в підприємствах Кіровоградської, Донецької, Одеської, Рівненської областях ці показники були найнижчими. Показники окупності витрат на виробництво приросту свиней найкращі були в Івано-Франківській, Миколаївській та Волинській областях, а найнижчими – Полтавській, Луганській, Рівненській, Закарпатській областях.

У результаті проведеного аналізу показників рівня соціальної спрямованості аграрних підприємств в регіонах України (табл. 6, 7) було встановлено, що найвищу середньомісячну заробітну плату отримували працівники аграрних підприємств Івано-Франківської та Львівської областей, тобто як в підприємствах Чернівецької та Одеської областей її розмір був найнижчим.

Найвищий рівень за показником частки найманих працівників виявлено в підприємствах Київської, Дніпропетровської, Полтавської, Чернігівської областей, а найменший – Закарпатської, Чернівецької, Львівської, Івано-

Франківської, Рівненської, Тернопільської та Волинської областей.

Таблиця 6
Рівень соціальної спрямованості аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Регіон	Середньомісячна заробітна плата на 1 працівника, грн	Вироблено продукції с.г. на 1 працівника, тис. грн	Частка найманих працівників, %
	X_1	X_2	X_3
Україна	5761	271,5	17,3
Вінницька	6201	337,5	19,0
Волинська	5318	327,0	11,9
Дніпропетровська	5790	278,3	29,7
Донецька	5133	257,0	25,6
Житомирська	5415	304,9	16,6
Закарпатська	5429	127,6	1,3
Запорізька	4904	217,1	19,5
Івано-Франківська	7250	280,7	4,0
Київська	5914	251,0	78,9
Кіровоградська	5508	207,1	25,1
Луганська	5427	233,0	28,4
Львівська	7109	413,4	4,3
Миколаївська	5167	216,5	14,3
Одеська	4482	226,1	17,4
Полтавська	6167	212,6	33,6
Рівненська	4665	310,2	9,0
Сумська	5936	322,3	17,3
Тернопільська	6024	402,4	10,7
Харківська	5287	272,1	15,6
Херсонська	5520	255,8	15,5
Хмельницька	5745	365,2	14,9
Черкаська	5935	272,4	22,6
Чернівецька	3929	218,8	3,8
Чернігівська	6097	285,1	24,0

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Таблиця 7

Співвідношення показників та інтегральний індекс рівня соціальної спрямованості аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Регіон	$\frac{x_1}{x_1}$	$\frac{x_2}{x_2}$	$\frac{x_3}{x_3}$	Інтегральний індекс
	2	3	4	
1				5
Вінницька	1,076	1,243	1,096	1,136
Волинська	0,923	1,204	0,687	0,914
Дніпропетровська	1,005	1,025	1,713	1,209
Донецька	0,891	0,947	1,476	1,076
Житомирська	0,940	1,123	0,956	1,003
Закарпатська	0,942	0,470	0,078	0,325
Запорізька	0,851	0,800	1,126	0,915

Продовження табл. 7

1	2	3	4	5
Івано-Франківська	1,258	1,034	0,231	0,670
Київська	1,027	0,925	4,549	1,628
Кіровоградська	0,956	0,763	1,447	1,018
Луганська	0,942	0,858	1,639	1,098
Львівська	1,234	1,523	0,250	0,777
Миколаївська	0,897	0,797	0,824	0,838
Одеська	0,778	0,833	1,003	0,866
Полтавська	1,070	0,783	1,937	1,175
Рівненська	0,810	1,143	0,520	0,784
Сумська	1,030	1,187	1,000	1,069
Тернопільська	1,046	1,482	0,619	0,986
Харківська	0,918	1,002	0,898	0,938
Херсонська	0,958	0,942	0,896	0,932
Хмельницька	0,997	1,345	0,860	1,049
Черкаська	1,030	1,003	1,300	1,104
Чернівецька	0,682	0,806	0,219	0,494
Чернігівська	1,058	1,050	1,384	1,154

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

В результаті проведеного аналізу рівня екологічного навантаження діяльності аграрних підприємств (табл. 8, 9) встановлено, що в цілому для країни характерним є високий рівень розораності. Даний показник коливається в межах від 89,3 % (Волинська область) до 99,0 % (Кіровоградська область).

Таблиця 8

Рівень екологічного навантаження діяльності аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Регіон	Рівень розораності, %	Внесено органічних добрив на 1 га посівної площі, т	Частка інтенсивних культур у загальній посівній площі, %
	X ₁	X ₂	X ₃
1	2	3	4
Україна	96,5	0,5	40,3
Вінницька	98,3	0,4	39,6
Волинська	89,3	1,3	33,2
Дніпропетровська	98,2	0,3	39,9
Донецька	95,3	0,4	41,1
Житомирська	96,9	0,5	40,5
Закарпатська	82,6	0,1	30,3
Запорізька	95,0	0,1	39,9
Івано-Франківська	94,1	2,6	42,6
Київська	97,8	1,3	43,6
Кіровоградська	99,0	0,1	49,0
Луганська	94,1	0,1	49,2
Львівська	92,8	0,5	42,5
Миколаївська	97,3	0,1	40,1

Продовження табл. 8

1	2	3	4
Одеська	96,6	0,1	33,8
Полтавська	97,2	1	38,6
Рівненська	95,2	1,3	36,9
Сумська	93,5	0,5	39,0
Тернопільська	98,5	0,6	37,5
Харківська	97,7	0,4	38,9
Херсонська	96,3	0,1	43,7
Хмельницька	97,7	0,6	43,7
Черкаська	98,2	1,2	38,4
Чернівецька	94,5	0,3	43,9
Чернігівська	91,6	0,6	35,2

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Таблиця 9

Співвідношення показників та інтегральний індекс рівня екологічного навантаження діяльності аграрних підприємств в Україні, 2017 р.

Реґіон	$\frac{x_1}{x_1}$	$\frac{x_2}{x_2}$	$\frac{x_3}{x_3}$	Інтегральний індекс
Вінницька	1,019	0,800	0,983	0,929
Волинська	0,926	2,600	0,825	1,257
Дніпропетровська	1,018	0,600	0,990	0,846
Донецька	0,988	0,800	1,022	0,931
Житомирська	1,005	1,000	1,007	1,004
Закарпатська	0,856	0,200	0,753	0,505
Запорізька	0,985	0,200	0,991	0,580
Івано-Франківська	0,976	5,200	1,057	1,751
Київська	1,013	2,600	1,083	1,418
Кіровоградська	1,026	0,200	1,217	0,630
Луганська	0,975	0,200	1,222	0,620
Львівська	0,962	1,000	1,056	1,005
Миколаївська	1,008	0,200	0,997	0,586
Одеська	1,002	0,200	0,841	0,552
Полтавська	1,007	2,000	0,960	1,246
Рівненська	0,987	2,600	0,916	1,330
Сумська	0,970	1,000	0,970	0,980
Тернопільська	1,021	1,200	0,932	1,045
Харківська	1,013	0,800	0,966	0,922
Херсонська	0,998	0,200	1,085	0,601
Хмельницька	1,013	1,200	1,087	1,097
Черкаська	1,018	2,400	0,955	1,326
Чернівецька	0,980	0,600	1,090	0,862
Чернігівська	0,950	1,200	0,875	0,999

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Тоді як в країнах Європейського Союзу даний показник у 2-3 рази нижчий. Високий рівень розораності негативно впливає на процеси ґрунтоутворення і сприяє посиленню ерозії ґрунтів.

Найбільша кількість органічних добрив на одиницю площі сільськогосподарських угідь вносилася підприємствами Івано-Франківської, Волинської, Київської, Рівненської, Черкаської, Полтавської областей, найменша їх кількість вносилася в підприємствах Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей (0,1 т з розрахунку на 1 га посівної площі). Такий низький показник зумовлений тією обставиною, що переважна більшість підприємств через високий рівень збитковості тваринництва, відмовилась від даної галузі.

Аналіз за часткою інтенсивних культур в загальній посівній площі показав, що найкращі значення показників мали підприємства Кіровоградської та Луганської областей, найгірші – Волинської, Одеської, Чернігівської областей.

Визначення інтегральних індексів економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств дає можливість здійснити порівняльну оцінку областей України за економічною, соціальною та екологічною ефективністю (рис.1).

Рис. 1. Комплексна рейтингова оцінка економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств України, 2017 р.

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3, 5, 7, 9

На підставі їх аналізу, можна визначили рейтинг підприємств у межах областей України. Найближче до центру зосереджені підприємства тих областей, де рівень інтенсивності, економічної ефективності, соціальної спрямованості та екологічного навантаження є найнижчим і навпаки, далі від центру – найвищими.

Як видно з рис. 1 найгірші за всіма групами показники отримали підприємства Закарпатської, Чернівецької, Херсонської, Одеської, Миколаївської, Запорізької областей, найвищий рівень за окресленими показниками мали підприємства Київської, Черкаської, Чернігівської областей.

Таблиця 10

Матриця розподілу областей України за інтегральними показниками економосоціоекологічної ефективності діяльності аграрних підприємств, 2017 р.

Регіон	Рівень інтенсивності	Рівень ефективності	Рівень екологічного навантаження	Рівень соціальної спрямованості
Вінницька	1,207	1,068	0,929	1,136
Волинська	1,214	1,099	1,257	0,914
Дніпропетровська	1,033	0,953	0,846	1,209
Донецька	0,990	0,901	0,931	1,076
Житомирська	0,911	1,028	1,004	1,003
Закарпатська	0,340	0,915	0,505	0,325
Запорізька	0,762	0,906	0,580	0,915
Івано-Франківська	0,839	1,058	1,751	0,670
Київська	1,795	0,943	1,418	1,628
Кіровоградська	0,714	0,845	0,630	1,018
Луганська	0,718	0,881	0,620	1,098
Львівська	0,877	1,007	1,005	0,777
Миколаївська	0,560	0,965	0,586	0,838
Одеська	0,624	0,917	0,552	0,866
Полтавська	1,099	0,995	1,246	1,175
Рівненська	1,007	0,888	1,330	0,784
Сумська	1,045	0,995	0,980	1,069
Тернопільська	1,044	1,068	1,045	0,986
Харківська	0,923	0,904	0,922	0,938
Херсонська	0,704	0,958	0,601	0,932
Хмельницька	1,073	1,069	1,097	1,049
Черкаська	1,363	1,083	1,326	1,104
Чернівецька	0,557	0,976	0,862	0,494
Чернігівська	1,419	0,989	0,999	1,154

	високий рівень – (більше 1)
	середній рівень – від 0,8 до 1
	низький рівень – менше 0,8

Джерело: визначено автором за даними табл. 3, 5, 7, 9

На основі значень інтегральних показників комплексної оцінки економосоціоекологічної ефективності діяльності підприємств було здійснено ранжування та визначено рейтинг регіонів. Результати розподілу представлені в табл. 10.

Враховавши різні аспекти діяльності аграрних підприємств в Україні та здійснивши їх ґрунтовний аналіз, визначимо рейтинг їх успішності у розрізі за областями (рис. 2).

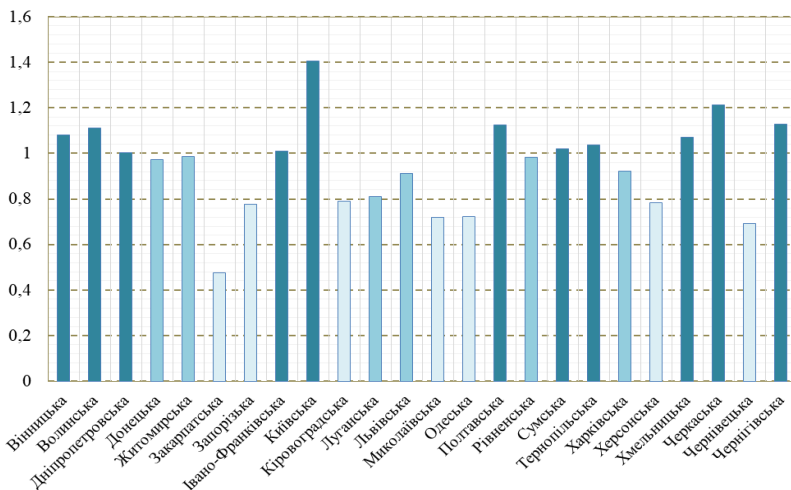

Рис. 2. Індекс успішності діяльності аграрних підприємств в Україні у розрізі за областями, 2017 р.

Джерело: побудовано автором за даними табл. 10

Так, у 2017 р. найвищий індекс успішності мали підприємства Київської, Черкаської, Чернігівської, Полтавської, Волинської, Вінницької, Хмельницької, Тернопільської, Сумської, Івано-Франківської та Дніпропетровської областей. Середній індекс успішності мали підприємства Житомирської, Рівненської, Донецької, Харківської, Львівської, Луганської областей. До регіонів з низьким індексом успішності належали підприємства Кіровоградської, Херсонської, Запорізької, Одеської, Миколаївської, Чернівецької та Закарпатської областей.

За результатами аналізу індексу успішності діяльності підприємств в Україні у 2017 р. було встановлено, що в більшості областей його значення не перевищує 1, а якщо і перевищує, то несуттєво. Врахування земельних, агрокліматичних, соціальних,

економічних, екологічних, інституційних, зональних відмінностей та їх вплив на економосоціоекологічної ефективності функціонування підприємств має стати основою для визначення пріоритетних завдань під час формування стратегії їх розвитку.

З'ясовано, що основними причинами низького рівня ефективності діяльності підприємств в областях з високим рівнем природного потенціалу є: порушення науково-обґрунтованих сівозмін, недостатній рівень водозабезпечення; високий рівень збитковості галузі тваринництва. Характерною особливістю для підприємств всіх областей України є високий рівень розораності сільськогосподарських угідь. Низький рівень інтегрального індексу успішності діяльності підприємств свідчить про необхідність під час формування стратегії їх розвитку враховувати земельні, агрокліматичні, соціальні, економічні, екологічні, зональні відмінності.

Також обираючи стратегію розвитку підприємства, варто зосереджуватися не тільки на отриманні високих фінансових результатів, але й дбати про збереженні навколишнього природного середовища, розвиток соціальної інфраструктури.

Вважаємо, що на регіональному та державному рівнях варто розробити дієвий механізм забезпечення розвитку органічного аграрного виробництва, який сприятиме розвитку нових та підвищенню ефективності діяльності вже існуючих підприємств та їх конкурентоспроможності як на регіональних ринках, так і зовнішніх ринках, при одночасному економічному зростанню, соціальному розвитку та підвищенню рівня екологічної безпеки країни.

Список джерел:

1. Азарова А.О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства: монографія / А.О. Азарова, О.В. Рузакова. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 172 с.
2. Бердникова Т.Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: [учеб. пособ.]. / Т.Б. Бердникова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 215 с. – (Серия «Высшее образование»).

3. Городня Т.А. Економічна та фінансова діагностика: навч. посіб. / Т.А. Городня, І.П. Мойсеєнко. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 282 с.
4. Дуда Т.Т. Порівняльна рейтингова оцінка фінансового стану машинобудівельних підприємств Хмельниччини / Т.Т. Дуда, І.В. Троц // Економічний вісник Донбасу. – № 2 (32). – 2013. – С.63-68.
5. Економічна діагностика: [навч. посіб.] / Косьянчук Т.Ф., Лукянова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В.; [за ред. Т.Ф.Косьянчук]. – Львів: Новий світ. – 2000, 2007. – 452 с.
6. Ткаченко А.М. Дескриптивні моделі діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства / А.М. Ткаченко, О.П. Єлець // Економічний вісник Донбасу. – 2008. – №4. – С. 149-151.
7. Швиданенко Г.О. Бізнес-діагностика підприємства: навч. посібник / Г.О. Швиданенко, А.І. Дмитренко, О.І.Олексюк. – К.: КНЕУ, 2008. – 344 с.
8. Шеремет А.Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А.Д. Шеремет. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 415 с.
9. Назаркевич О.Б. Державне регулювання розвитку малого аграрного підприємництва в Україні: дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / Назаркевич Оксана Богданівна; ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2017. 271 с.